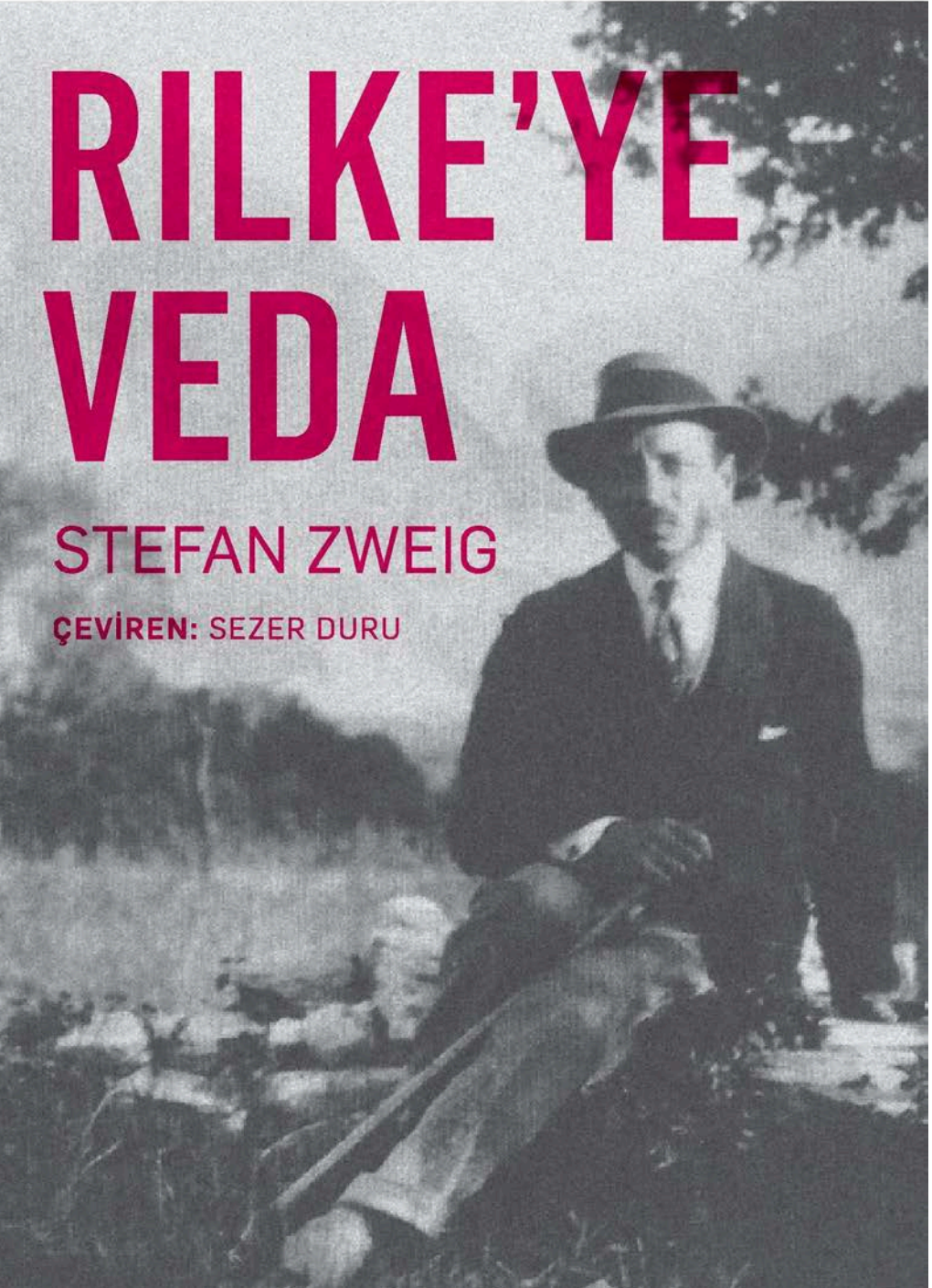


EDEBİ  ŞEYLER

RILKE'YE VEDA

STEFAN ZWEIG

ÇEVİREN: SEZER DURU



yeni düşünmek yeterince olağanüstü zaten, şairin yaşantısının yeniden ve hep yeniden insanlık için ortaya çıkışı ve bizim bu çağ kardeşimizin bu derece asil soydan oluşu, bu narin çekingen oğlanın, mavi askeri okul öğrencisi giysisi içinde, uyanık duyularının altında ve kanının orta yerinde birtakım nehirlerin akmaya başlaması, bunun sonradan bizim duygularımıza girmesi, orada şimdi de çağlaması, hâlâ bu derece güncel olması, öyle ki içimizden her birinin, Rainer Maria Rilke'nin herhangi bir mısraının ya da sözcüğünün farkında olmadan aklında olması... artık nefes almasa ve konuşmasa da, önemsiz varoluşlarımız ve süregiden hayatlarımızdan daha uzun süre burada olacak olansa ondan bir nefes müziktir.

Böylece Rainer Maria Rilke şair olarak, bu çağırın sözün ciddiyet ve sorumluluğunu ilk fark edişi henüz üstüne çökmeden önce kendini kanıtladı. Çocukluğuna uçarak gelen ilk kıtalar, oyunumsu ve hafifti ve oyunlar arasında oyun, onları özenle yuvarlanan yazısıyla okul defterlerine yazdı ve henüz bir oğlan çocuğuyken ince defterlerde yayımladı. Biz aynı yaş-takilerde bu ilk sesin yankısı harikaydı, benzer ve özlemle sarılan. Gençlikte ve misyonunun bilinciyle ancak şimdi açılan gözleri, kendisine sıkı ve talep ederek baktı. Yirmi yaşındayken ünlüydü artık, oysa o bu tehlikeli hücumdan tatlılığını ve savuruculuğunu değil, sadece sorumluluğun acısını ve görevin ağırlığını çekip çıkarttı. Bu olağanüstü insan, başkalarının ya gecikerek öğrendiği ya da çoğu zaman hiç öğrenemediği, bu mutluluğa erişen gerçek şairin sonsuz çabayla bunu her seferinde hak etmek zorunda olduğu, koruyucu meleğin başlangıçta ona oyun ve aynı zamanda ödünç olarak sunduğu şeyi insanın sabırla ve dehşetli ciddiyetle sürekli değişime borçlu olduğunu ne kadar da erken kavradı. Ve bu erken kavrayıştan sonra Rainer Maria Rilke kusursuzluğa giden o güç yola girdi,

bundan hiçbir zaman yorulmadı ve hiçbir zaman –saflığının en büyük şerefi budur!– bir adım bile sapmadı. Özellikle de bu ince, bu yumuşak, bu benzersiz olan, ki tüm değerlerin ahmak ölü gömücülerinin kolaycılıkla dışlayan jestleriyle dekadan diye adlandırmaya cesaret ettikleri, dış görünüşüyle narın, kırılğan ve zayıf görünen o, çağdaşlarında az görünen bir biçimde, yapıtını dünyaya getirmek isteyen yaratıcının üstlenmesi gereken olağanüstü çabayı biliyor ve bunu uyguluyordu. Rainer Maria Rilke, bir ruhun doluluk akıtması için öncesinde sonsuz biçimde dolması gerektiğini erkenden algılamıştı, erkenden şairin ve özellikle kendisinin birçok şeyi toplaması ve şiirin altın balının ağır, saydam ve akıcı biçimlenmesi için arılar gibi duyularını uçuşturması gerektiğini biliyordu. Belki de zamanının lirik şairlerinin hiçbiri, kusursuzluğu kendisi için daha yukarılara çıkararak bu kadar büyük ve bu kadar geçerli bedel ödemedi, o *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nda şiir formüllerinin en iddialısını yarattı. Orada şöyle denir (unutulmaz sözler bunlar!): “Mısralar insanların sandığı gibi duygular değildir, yoksa onlar erkenden vardır. Onlar yaşanmış anılardır, deneyimlerdir. Bir mısra uğruna birçok kent, insan ve nesne görülmeli, hayvanları tanımalı, kuşların nasıl uçtuğunu hissetmeli ve küçük çiçeklerin sabahın ilk ışıklarıyla nasıl açtığını bilmeli. Unutulmuş yörelerdeki yolları anımsamalı, beklenmedik karşılaşmaları ve vedaları da. Henüz aydınlanmamış çocukluk günlerini düşünmeli, incittiği ana babasını, garip biçimde başlayan, derin ve ağır dönüşümlerle günlerce sessiz odalarda asılı kalan çocukluk hastalıklarını ve sabahları deniz kıyısını, evet denizleri, ötede uğultularla ve yıldızlarla uçup giden yolculuk gecelerini anımsamalı. Bunların hepsini birden düşünmek de yetmez. Birbirine hiç benzemeyen sayısız sevişme gecesi de anılarda yer almalı, doğum sancısı tutanların çılgınlıkları da, beyazlar içinde uyuyan loğusalar da. Ama insan aynı zamanda ölüme giden-

lere eşlik etmeli, oturmalı onların açık pencereleli odalarında, kesik kesik inlemelerini dinlemeli. İnsanın anılarla dolması da yetmez. Unutabilmeli onları çok fazla olduklarında. Ve yeniden gelmelerini beklemeli büyük bir sabırla. Sadece anılara sahip olmak yetmez. İçimize girip kanımıza karıştıkları, bakışımız ve davranışımız oldukları zaman, isimsiz ve bizden ayırt edilemez olduklarında, işte hiç beklenmeyen o anda bir mısranın ilk sözcüğü anıların ortasından ayağa kalkar ve sizden ayrılır.”

Toplama ve dinleme anlamında daha yüksek bir yaratıcılığa erişmek için genç Rilke dünyaya açıldı, ebedi vatansız ve cad-delerin hacısı olarak tüm ülkelere gitti. Rusya’da bulundu, şiirlerinde Kremlin’in çan sesleri çınlasın diye, içinden binlerce insanın ve kaderlerinin geçtiği Tolstoy’un gözlerinin içine baktı, bu bakan maviyi anlamak için. İspanya’yı, İtalya’yı, Mısır ve Afrika’yı gördü, sırf yaratıcı sınırlarında ve duyusunda ağaçsız ülkede bizim ormanlı dünyamızdan farklı olarak güneş ışıklarının nasıl başka çizgiler çizdiğini anlamak için, İskandinavya’ya gitti, beyaz geceleri yaşamak ve ardından güney düzlüklerindeki mavi kadifemsi günbatımlarını yorumlamak için. Nerdeyse her yere gitti, çoğunlukla yalnız olarak, nadiren konuşarak, hep dinleyerek ki bütün bu heyecanla gözlemlenenler, susarak içe çekilenler günü gelince şiirde konuşma ve müziğe dönüşsün ve karşılaştırmaların yaratıcı oyununda birbirlerini güçlendirsinler. Bu hac yıllarında gönüllü vatansızın nerede olduğunu kimse bilmiyordu ve yine de içinde büyüyen yapıtın herkes farkındaydı, bu derinliklere bakanın gerçeklikte ve değişimli olanın nasıl içine daldığını görüyordu, çünkü yıldan yıla şiirleri daha da renklerle doluyordu ve *Resimler Kitabı*’ndan sonra umulmadık biçimde lirik konuşmasının doyumsuz ve tükenmez zenginliği, o birbiri üzerine yığılan ve zamanımız lirik şairlerinin hiçbirinin o günden beri aşamadığı kıyaslarının büyük parıltısı

başladı. Genç şairin duyguların tınlayan bir nefesi olarak aşağı yukarı kavradığı dünya, şimdi çok yakına sokuluyor, biçimleniyor ve çeşitli formlarda hep o gören, işiten, hissedenden duyularca giderek daha iyi kavranıyordu, yoksa şu mısraları yazması olanaklı olmazdı:

Tüm nesnelere bana daha yakın
ve tüm biçimler daha görünür oluyor.

Ama bunları tek ve çözülmüş olarak görmek kısa süre sonra ona yetersiz bir çaba olarak gelmiştir, çünkü bir kıyas kafiye-lerin gümüşü çınlayan zincirleriyle her görünümün kız kardeşini durdurulamayan bir biçimde kendine doğru çekiyordu, birinden ötekine solmayan bir anımsama, varlığın gevşek dağılımını, mekân içinde kesintisiz bir akıntıya, düşüncenin karanlıklar derinliğinden yukarıya çıkan ve aynı zamanda sonsuzca yenilenen dil nehrinin içinde en yüksek ışıkla parıldayan bir su fıskiyesine dönüştürüyordu. Bu sessiz biçimleyici, nesnelere ne kadar muktedirce kavrar, köklerinin ne kadar derinine inerse, gözle görülen biçimlerin görüntü ve kavranışlarını sadece şarkımsı olarak vermeme, aksine onların ardındaki içsel gücü senfonik olarak anlamlandırma, birleştirici ve yaratıcı olanı, Tanrı'yı anlatma arzusu o derece güçlü oluyordu. Sayısız benzetmeyle, kanatları gerilmiş bir ruhla "tıpkı kulenin çevresindeki bulutlar gibi" dolanarak hep daha ısrarlı çağırışlarla, mistik coşkuları yüce bir duayla hep daha heyecanlı olarak bu sonsuzluğa girer; bu çevresinde resimsel dönmeler sayesinde *Resimler Kitabı*'nın tek tek ve savrulmuş biçimlerinden Tanrı'ya doğru nihayet *Dua Saatleri Kitabı* adlı katedrali doğar, belki de bir şairin zamanımızda denediği en saf dinsel yükseliş. Ölçülemez oluşuyla duyguların içine eksiksizce akabildiği gizemli deniz bulunmuştu, yumuşak alçakgönüllülük dindarlık olmuştu,

“Tanrı’nın derinliklerinden ruhlara etkiyen kesintisiz ve sessiz yerçekimi”, narin hareketlerden titreyen ve çekici sarhoşluk, tek tek ve sanki rüzgârda müzikal biçimde hareket eden kıtalardan büyük şiirin bronz çan gürlmeleri meydana gelmişti. Mistik biçimde Tanrı’ya yüzlerini dönmüş olan Angelus Silesius ve Novalis’e, yumuşak bir erkek kardeş gelmişti, nesnellik ve netlik içinde sertleşen Alman dünyasının ortasında onlardan hiç de aşağı kalmayan biri çıkmıştı.

Bu derece çekingen başlangıçtan birkaç yıl içinde dünyayı saran Tanrı istemine dönüşen büyük gelişimi, bu kendini ilerletmeyi ve bu yüce değişimi biz, bizim kuşağımız saygılı bir şaşkınlıkla yaşadık. Bizim için bunu yaşamak olağanüstüydü, bir şairin zaman içinde yükselişini görmek ve yıldan yıla giderek yeniden yakalamak ve kendimizi hep daha fazla kaptırarak bu kişinin nasıl sanatla yoğrulduğunu ve sanatı nasıl yoğurduğunu hissetmek, kitaplarının ilk minyatürlerinin nasıl yanan resimlere ateş aldıkları, dilin renkleri nasıl iyice emdiği, kıyasların hep daha bilinçle görüntülerin çekirdeğine saldırması, mısraların kırılğan unsurundan tüm cismani dünyanın bu duyusal biçimde ortaya çıkışı ve hep daha nadir ve ilk kez kullanılan kafiyelele berrakça çakılmış kıtaların en hassas olanı hemen yanı başımızda olana bu derece heyecanla tutturması ve gerçekten de tüm ruhsal varlığımızın bu narin dokuyla sarılması olağanüstüydü. Ve böylesi bir dilsel yaratıcılığın nihayetine varmasından sonra artık sadece kendini tekrarlamamanın mümkün olduğunu, ilerlemeninse olanaksızlığını hemen gördük, çünkü bu şiirler, tıpkı meyvelerinin ağırlığı altında eğilen ağaçlar gibi, kafiyelerinin yayımları altında eğiliyorlardı ve mısralar müziklerinin yoğunluğu yüzünden nerdeyse gümürdüyordu.